

AKADEMIN FÖR HÄLSA OCH ARBETSLIV
Avdelningen för socialt arbete och psykologi

Omfattande utbliven skolnärvaro

- Föräldrarnas perspektiv

Johanna livari

2018

Examensarbete, Grundnivå (kandidatexamen), 15 hp
Psykologi
Program
Psykologiska metoder och examensarbete, C

Handledare: Johan Willander
Examinator: Mårten Eriksson

Sammanfattning

I Sverige beräknas 20 000 barn ha omfattande ogiltig frånvaro, varav 1700 har en sammanhängande frånvaro om en månad eller längre. Föreliggande studie presenterar en enkätundersökning till föräldrar vars barn har eller har haft hög frånvaro. Resultatet visade att de tre största grupperna av inre faktorer bland barnen var psykisk ohälsa, neuropsykiatrisk funktionsvariation följt av särskild begåvning. Ett större antal riskfaktorer som påverkade barnet korrelerade inte med en högre frånvaro. De barn som hade ökat sin skolnärvaro hade fått stödåtgärder, anpassningar och utbildning mer utifrån sin nivå, samt hade ett stöd av någon personal på skolan.

Nyckelord: Omfattande skolfrånvaro, riskfaktorer, hemmasittare, skolans roll, stödåtgärder

Excessive school non-attendance

– A parental perspective

Abstract

In Sweden, 20 000 children are affected by extensive unauthorized absenteeism, where 1700 have a consecutive month or more of absence. General factors concerning the immediate relationship between the child and school is studied with a questionnaire among parents with children whom have excessive non-attendance. Results show that the frequencies of children with mental illness, neuropsychiatric disorders and giftedness among absentees was high. A higher number of risk factors influencing a child did not correlate with the rate of absenteeism. Children who had increased their attendance had received interventions, individualized education and support from school personnel.

Keywords: Preventing absenteeism, school non-attendance, risk factors

Inledning

Enligt en rapport från Skolinspektionen (2016) är det runt 20 000 elever som berörs av ogiltig frånvaro i Sverige. Av dessa elever rapporteras 1700 omfattas av frånvaro där kriteriet är minst en sammanhängande månad, samt 18 000 av en ströfrånvaro som överstiger 5% av den totala undervisningstiden under en tvåmånadersperiod. Det finns ett stort mörkertal då även den giltiga frånvaron kan bli omfattande och vara ett resultat av att föräldern väljer att göra en frånvaroanmälan på barnet (Skolinspektionen, 2016).

Sedan skolan blev obligatorisk i slutet av 1800-talet har ogiltig frånvaro varit ett studerat ämne där man sökt svar och lösningar till problemet med liknande synsätt om avvikande bråkmakare och åtgärder som att bötfälla föräldrar hela vägen fram till nutid (Sheldon, 2007). Från början hade myndigheter en bestraffande och påtvingande metod för att försöka få barn att komma till skolan, där faktorerna ansågs vara främst fattigdom, barnarbete och föräldrars låga moral. Runt 1940-talet började myndigheter se frånvaron som en indikator på andra problem inom familjen och fokus riktades mot familjerelaterade problem samt socioekonomiska faktorer som förklaringsmodell där myndigheter istället försökte läka ut problemet med åtgärder riktade mot familjer (Sheldon, 2007). Även under 1990-talet ansågs familjeproblem vara den största faktorn, där skolkande barn var ett resultat av föräldrar som försummade sitt ansvar eller hade dålig moral gällande skolan och åtgärderna var program som förbättrade familjesituationen (Garry, 1996). Samtidigt under 1990-talet började den psykosociala miljön ta plats inom forskningen i Sverige som gav andra förklaringar till frånvaro, såsom skolmiljön och undervisningen (Häggqvist 2000).

En något nyare teoretisk inriktning kring utebliven skolnärvaro är den normkritiska ansatsen, som bland annat Strand (2013) berör. Den normkritiska ansatsen utgår ifrån att samhällets normer återfinns i skolan, där det som anses vara för avvikande från normerna exkluderas ur sammanhanget av både elever och pedagoger, vilket påverkar det exkluderade barnets välmående och bidrar till en ovilja att infinna sig i skolan. Normen kan exempelvis handla om en förväntad 'normal' intellektuell nivå, där elever som har inlärningssvårigheter eller för lätt för sig, avviker och blir exkluderade exempelvis genom att läraren inte tar hänsyn till deras behov i undervisningen och de andra eleverna undviker att umgås med barnet.

Ogiltig frånvaro

Vilken form av frånvaro som studeras leder till olika faktorer som orsaksförklaring. Lauchlan (2003) förklarar att korridorvandrare exempelvis associeras med beteendeproblem, medan barn med högre sammanhängande frånvaro i större utsträckning förknippas med emotionella svårigheter. Pflug och Schneider (2016) förklarar att föräldrar inte alltid är medvetna om barnets problem med skolk, medan skolor istället kan tänkas underrapportera frånvaro för att inte behöva erkänna att deras skola har problem med frånvarande elever.

Några exempel på begrepp som används i Sverige är hemmasittare, skolk samt skolvägran som påminner mycket om de engelska beteckningarna Truancy, Absenteeism, School refusal. Några av termerna håller på att falla bort, som School phobia, och lämnar plats åt nya begrepp som Chronic non-attendance och extended school non-attendance för mer neutrala begrepp. Svensk översättning av de nya begreppen skulle vara 'omfattande utebliven skolnärvaro', vilket föreliggande studie använder.

Familjesituationen och fattigdom är en välstuderad faktor som anses bidra till hög frånvaro, särskilt när skolk och korridorvandrare studeras. En studie från Tyskland exempelvis fann en korrelation mellan skolk och låg socioekonomisk status (Pflug & Schneider, 2016). Likaså visar en studie från Nederländerna att det finns ett samband mellan skolk och socioekonomisk utsatthet (Veenstra et al, 2010) Fattigdom och socioekonomi anses vara en faktor till frånvaro även i USA, (Henderson, Hill & Norton 2014). Canfield et.al (2016) studerade också fattigdom och hemlöshet som en orsak till frånvaro bland elever i USA, de kom fram till att hemlösa och fattiga elever uteblir från skolan i genomsnitt 2,72-4.47 dagar mer än elever med högre socioekonomisk status. Canfield et.al (2016) såg i sin studie att både fattiga och hemlösa elever även fanns bland eleverna med högst närvaro, och förklarade att hemlöshet och fattigdom i sig därför inte nödvändigtvis orsakar frånvaro, utan andra faktorer som ligger bakom frånvaron kan istället tänkas förstärkas av socioekonomisk utsatthet. Pellegrini (2007) fann inget samband mellan långvarig frånvaro och socioekonomiska förhållanden i England. Inget statistiskt säkerställt samband hittades mellan skolor i socioekonomiskt utsatta miljöer och förekomsten av riskbeteenden i Stockholm av El-Khoury och Sundell (2005), problemen återfinns i alla stadsdelar och den avgörande faktorn för riskbeteenden förklaras istället bero på skolans rådande kultur. Vilket innebär att det är de normer som präglar skolan som påverkar riskbeteenden hos elever mer än området där skolan ligger.

Idag finns ett stort empiriskt stöd inom forskning att otillräckligt stöd från skolan är en förklaring till att barn uteblir därifrån, och att stöd från skolan ökar närvaron (Ekstrand

2015; Havik, Bru & Ertesvågs 2014; Strand 2013; m.fl.). Skolan kan därför anses ha en viktig roll i att skapa en hemmasittare eller öka delaktigheten hos eleverna menar Lauchlan (2003). Skolinspektionen (2016) konstaterar exempelvis att skolor brister i att ta reda på orsaken till elevernas frånvaro, och att de istället försöker åtgärda problemet genom antaganden som de inte alltid verkställer eftersom eleven inte är närvarande, samt att skolor inte använder sig av elevhälsan i tillräcklig utsträckning. Även om en elevs specifika behov har identifierats, så menar Skolinspektionen (2016) att skolor inte upprätthåller rutiner för att tillgodose det behovet, samt att vuxenstödet till barnet är flyktigt. Som Pellegrini (2007) uttrycker i sin studie finns det redan ett erkännande kring barnets karaktär och förutsättningar samt en familjs eventuella dysfunktionalitet som möjliga riskfaktorer, men de faktorer som rör skolan är viktiga för att få en bättre förståelse till barns frånvaro och därigenom rikta sig mot problemet på ett mer effektivt sätt. Att tidigt sätta in anpassningar, åtgärder och interventioner är viktigt för att uppnå goda resultat (Hansen & Johnston Toso, 2007; Havik et.al, 2014). I skollagen (SFS 2010:800) framgår att stöd i form av extra anpassningar inom ramen för utbildningen skyndsamt ska ges till eleven. Skolverket (2018) ger exempel på vad anpassningar inom ramen för utbildningen kan vara; särskilt schema över skoldagen; extra tydliga instruktioner; stöd att sätta igång arbetet; hjälp att förstå texter; digital teknik med anpassade programvaror; anpassade läromedel; enstaka specialpedagogiska insatser. En rektor har även befogenheter att fatta beslut om stöd som går utanför ramen för utbildningen (Skollag, SFS 2010:800), exempelvis avvikelser från timplanen eller en enskild eller särskild undervisningsgrupp (Skolverket, 2018). Har en elev uppnått kunskapskraven i förtid ska hemkommunen pröva om skolplikten kan upphöras (Skollag, SFS 2010:800)

Som tidigare nämnts är frånvaro ett komplext område som ger olika resultat beroende på vilken urvalsgrupp samt vilket begrepp studien utgår ifrån. Forskning fokuserar numera mer på skyddsfaktorer för ett preventivt arbete för att förhindra omfattande frånvaro, där de åtgärder som tycks fungera bäst återfinnas i skolan (Crawley & Sterne 2009; DuPaul, Weyandt & Janusis, 2011; El-Khoury och Sundell, 2005; Hansen & Johnston Toso, 2007; Odom, Collet-Klingenberg, Rogers & Hatton, 2010). Den övervägande forskningen kring omfattande utebliven skolnärvaro riktar sig in på äldre elever i högstadieåldern, trots att Strand (2013) exempelvis i sin avhandling lyfter upp insikten om att problemet börjar tidigare än så, där en första indikator kan vara klagan på magont eller huvudvärk. Även Spencer (2009) nämner att frånvaron ofta blir omfattande i tidig ålder. Skolinspektionen (2016) visar i sin rapport att antalet elever med sammanhängande frånvaro varit relativt konstant, samt att problemet är vanligare i högstadieåldern, ändå visar deras statistik att det var 50% fler elever i

årskurs 1–6 som hade sammanhängande frånvaro år 2015 än år 2009. Det kan antas att ett barn med omfattande frånvaro påverkar övriga familjen, särskilt bland föräldrar till yngre hemmasittare, det verkar dock inte finnas någon studie om hur föräldrarna påverkas, eller om när föräldrar blir medvetna om barnets problematik och om de hjälper barnet att uppmärksamma skolan och söka stöd.

Riskfaktorer till omfattande utebliven skolnärvaro

Trots varierande tillvägagångssätt och begrepp inom forskningen under 2000-talet har gemensamma områden och faktorer som leder till hög frånvaro bland barn identifierats.

Ekstrand (2015) sammanfattar riskfaktorerna i fyra huvudområden som påverkar barnets förutsättningar att fullfölja skolplikten som återfinns inom den empiriska forskningen; inre förutsättningar, familjerelaterade faktorer, skolan samt samhället. Även psykosociala faktorer har stor inverkan på välmående och därigenom närvaro (Häggqvist 2000).

Inre förutsättningar. De inre förutsättningarna är inre faktorer och avser sådant som inte går att påverka eller förändra nämnvärt, som antingen är en del av vem barnet är eller omständigheter som har format om barnet. Dessa faktorer gör grunden för behoven som behöver tillgodoses utifrån dess speciella karaktär - det är utifrån dessa faktorer barnet behöver bemötas. Anpassningar och stöd skall alltid sättas in i barnets verksamhet utan dröjsmål, en diagnos är aldrig ett kriterium för att ha rätt till anpassningar (Skollag, SFS 2010:800, Socialstyrelsen 2014)

Neuropsykiatrisk funktionsvariation (NPF). Neuropsykiatriska funktionsvariationer såsom Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD), Attention Deficit Disorder (ADD), Conduct Disorder (CD) och Autism är faktorer som leder till omfattande utebliven skolnärvaro och ökar risken att inte slutföra skolan (DuPaul, Weyandt & Janusis, 2011; Fried et.al, 2015). Neuropsykiatriska funktionsvariationer yttrar sig ofta som svårigheter att bibehålla fokus och förstå det sociala samspelet, bristande initiativtagande och impuls kontroll, samt oförmåga att strukturera upp sin vardag och känslighet för intryck i miljön (Socialstyrelsen, 2014). Det är förmågor som anses vara viktiga för att självständigt klara av skolan, och utan adekvat stöd från skolan är därför ett misslyckande ofta ett faktum.

Barn inom spektrumet för neuropsykiatriska funktionsvariationer har olika behov även under samma diagnos, men en del åtgärder och anpassningar underlättar för de flesta, åtminstone när barnets egna behov får styra graden av interventioner. Anpassningarnas syfte är att underlätta i vardagen för barnet genom att reducera sådant som triggar igång vissa beteende genom exempelvis stöd som positiv förstärkning, valmöjlighet mellan likvärdiga

uppgifter, anpassad arbetstid utifrån barnets koncentrationsspann (DuPaul et.al 2011), samt tydliga instruktioner och förutsägbarhet där barnet ges möjlighet att anpassa sig till en ny situation genom förberedelser (Odom et.al 2010) men även kunskap och förståelse hos människorna runt barnet (socialstyrelsen, 2014).

Divergerande inlärningskapacitet. Barn är olika och en alltför avvikande inlärningskurva har visat sig vara en faktor som påverkar barnets närvaro i skolan. Strand (2013) menar att barns känsla av samhörighet i skolan brister om barnet avviker från den normala inlärningskurvan eftersom dagens skola har ett större fokus på kunskapsmål än barnets egna förutsättningar, vilket i sin tur leder till en känsla av utanförskap som ökar risken för frånvaro.

Inlärningssvårigheter. Misslyckanden i nationella prov på mellanstadiet ser Strand (2013) som en möjlig indikator på kommande skolproblem om stöd uteblir hos barn med inlärningssvårigheter, där stödinsatser ökar närvaron avsevärt för den gruppen av barn. Svårigheter att klara av skolarbetet omnämns som orsak till utebliven närvaro i studier kring omfattande frånvaro (Ekstrand 2015; Southwell 2006; Spencer, 2009). Fokus kring problemet inom forskning handlar dock mycket om att utebliven frånvaro gör det svårt att fortsättningsvis klara av utbildningsmålen då man halkar efter för mycket (Ginsburg, Jordan & Chang, 2014).

Barn med inlärningssvårigheter upplevs ofta som annorlunda och avvikande av sina klasskompisar, vilket även leder till en social exkludering i skolan, därför föreslås arbete för social inkludering i klassrummet (Nowicki, Brown & Stepien 2014)

Särskild begåvning. Särskild begåvning är en grupp barn som förbises ofta i studier om omfattande utebliven skolnärvaro i Sverige där Strand (2013) tycks beröra området under begreppet understimulerade där hon klarlägger att barnen med högst frekvent frånvaro var de som saknade utmaningar i skolan trots att de fick mest stöd, men att stödinsatserna inte upplevdes av barnen själva. Istället såg de skolan som meningslös, visade Strand (2013). Ändå finns internationell forskning som tyder på att detta är en utsatt grupp i skolan som utan adekvat stöd ofta ger upp (Hansen & Johnston Toso, 2007; Renzulli & Park, 2002; Stephenson, 1985; Winebrenner, 2000 m.fl.). Det kan handla om barn som har låga utbildningsambitioner, där de ofta själv uppger att de inte tycker om skolan eller att de har misslyckats med sina studier som anledning att hoppa av (Renzulli & Park, 2002). De gör motstånd till vanliga skoluppgifter eftersom dessa inte leder till utmaning eller en känsla av att åstadkomma någonting och motiverar därför inte barnet (Winebrenner, 2000). Barnen känner sig missförstådda och skolan upplevs ofta som plågsam, med en djup besvikelse över

utebliven utbildning och utmaning där de känslomässigt ger upp skolan långt innan de fysiskt uteblir (Hansen & Johnston Toso, 2007). Särskilt begåvade barn riskerar att lära sig minst i klassrummet enligt Winebrenner (2000), som menar att barnets behov förbises när det når alla mål, vilket felaktigt leder lärare till att tro att barnet lär sig. Winebrenner (2000) menar även att det ofta anses elitistiskt att tillgodose dess behov som en förklaring till att särskilt begåvade barns behov förbises.

Preventiva stödåtgärder som återfinns i forskningen är bland annat; utmaningar; omsorgsfulla engagerade lärare; valmöjligheter; kontroll; komplexitet (Kanevsky och Keighley, 2003) med betoning på utmaningar som motmedel till uttråkning. En studieplan specifikt anpassat för elever med hög inlärningsförmåga, samt en bredare förståelse för särskild begåvning så att deras behov av stöd inte ignoreras (Renzulli & Park, 2002). Studieplanen kan vara komprimerad med material långt över deras egentliga årskurs, och innefatta acceleration menar Winebrenner (2000)

Barnen själv upplever ofta att lärare vilseleds att tro att begåvning återfinns hos de elever som anstränger sig för att göra rätt för sig. (Hansen & Johnston Toso, 2007). Bristen på kunskap och utbildning hos pedagoger om särskild begåvning är en orsak till att deras rätt till utbildning förbises menar Winebrenner (2000).

Psykisk ohälsa. Psykisk ohälsa är ett brett område. Många gånger kan det vara en konsekvens av skolmiljön, mobbning eller våld (Kearney, 2008) Psykisk ohälsa skapar en ond cirkel i skolan när misslyckande inom skolämnen förvärrar den psykisk ohälsa, samtidigt som ohälsan i sin tur leder till sämre skolresultat (Quiroga, Janosz, Bisset & Morin, 2013).

Forskning har sett samband mellan psykisk ohälsa och utebliven närvaro hos elever (Havik et al, 2014; Ingul & Nordahl, 2013; King, Heyne, Tonge & Ollendick, 2001), främst ångest, depression och olika fobier men även Posttraumatisk stressyndrom (PTSD) (Kearney & Albano 2004). Risken för att den psykiska ohälsan påverkar skolfrånvaro stiger i takt med en ökning av andra inblandade riskfaktorer som har samband med minskad skolnärvaro (Ingul & Nordahl 2013). När depression exempelvis kopplas till en negativ uppfattning om sin egen akademiska förmåga har den en indirekt påverkan till studieavbrott (Quiroga, Janosz, Bisset & Morin, 2013). Lågt självförtroende och bristande tilltro till sin förmåga att hantera stress är en möjlig faktor som orsakar en sårbarhet hos barnet som tillslut leder till att barnet uteblir från undervisningen (Havik et.al, 2014).

Eftersom enbart psykisk ohälsa sällan själv är orsaken till omfattande utebliven skolnärvaro, tillgodoses inte barnets behov genom att enbart behandla den, interventioner kring de andra faktorerna som påverkar barnet är nödvändigt (Ingul & Nordahl 2013)

Fysisk funktionsnedsättning. Tillstånd som sänker den fysiska kapaciteten räknas till fysiska funktionsnedsättningar. Den främsta anledningen till skolfrånvaro på grund av fysisk funktionsnedsättning är astma och allergier enligt (Kearney, 2007). Kroniskt trötthetssyndrom (CFS/ME) är den vanligaste faktorn till hög frånvaro i England där förmågan att närvara i skolan kopplas samman med fysisk funktionsnedsättning till följd av den kroniska tröttheten (Crawley & Sterne 2009).

Andra funktionsnedsättningar i form av sjukdomstillstånd som nämns är bland annat kronisk smärta; huvudvärk/migrän; Epilepsi; Irritable Bowel Syndrome (IBS) och diabetes (Kearney, 2007). Sjukdomstillstånd går i bästa fall att underlätta med interventioner för att minska frånvaron, och bör ske i samråd med sjukvård (Crawley & Sterne 2009), exempelvis genom att bland annat minska den fysiska ansträngningen och dela upp skolarbetet i mindre stycken för elever med kroniskt trötthetssyndrom (Crawley & Sterne 2009).

Till andra fysiska funktionsnedsättningar som synnedsättningar, hörselnedsättningar och rörelsehinder finns ofta tekniska hjälpmedel som underlättar vardagen. Även barn med fysiska funktionsnedsättningar löper risk för social exkludering. Det som präglar våra normer är det som anses normalt menar Martinsson och Reiman (2014), och motsatsen är därför avvikande och riskerar därför att exkluderas ur sociala sammanhang.

Psykosociala skolfaktorer. Med psykosociala skolfaktorer menas exempelvis kränkande behandling/mobbning av barn och vuxna; Utanförskap; ensamhet; arbetsmiljö. De psykosociala faktorerna avser sådant som går att förändra och påverka för att underlätta för barnet, de berör arbetsmiljön. Normer och förväntningar som råder i skolmiljön skapar individuella erfarenheter, själva lärandemiljön och påverkar alla nivåer av relationer menar Thapa, Cohen, Guffey och Higgins (2013). De normer som tillåts dominera på skolan visar i sin tur vilka individer som utesluts från olika utbildningssammanhang (Martinsson och Reiman, 2014).

Personalens egna upplevda psykosociala klimat, framförallt lärarnas förtroende och egna möjligheter till deltagande, har visat ett starkt signifikant samband med förekomsten av frånvarande elever på skolan (Virtanen et.al, 2009). Konflikter mellan människor, tung arbetsbelastning och stress har nämligen en stor inverkan på barnets välmående och ökar risken för frånvaro (Havik et.al, 2014; Häggqvist, 2000; Ingul et.al 2011), medan en positiv skolmiljö associeras med välmående och högre grad av slutförda utbildningar, där elevernas prestationer och självförtroende ökar (Thapa et.al 2013).

Skolans roll. Det tycks råda en förvirring över ansvarsområden kring barn med omfattande utebliven skolnärvaro både inom forskningen och i verkligheten, där Reid (2008)

exempelvis menar att skolpersonal och myndigheter runt omkring ofta lägger skulden på föräldrar och barnet som orsak till att skolan inte fungerar, medan föräldrar och barn menar att det är skolan som brister i att se behoven. Enligt Skollagen (SFS 2010:800) är det vårdnadshavarens och huvudmannens ansvar att se till så att en elev fullgör sin skolplikt, samt hemkommunens ansvar att se till så att en elev som inte går i skolan får utbildning tillgodosedd på annat sätt.

Det framgår dock att skolor ofta brister i att ta reda på orsakerna bakom elevers frånvaro för att kunna göra adekvata åtgärder som hjälper barnet att fullgöra sin utbildning (Skolinspektionens 2016; Strand 2013). Barnen tenderar att ha förhållandevis hög frånvaro redan i låg ålder, varför analyser av barns frånvaro bör införas av skolor från början (Spencer 2009), då tidigt insatta preventiva åtgärder är avgörande för ett positivt utfall (Paige 1997). Om åtgärder dröjer för länge kan det vara för sent menar Hansen och Johnston Toso (2007).

Southwell (2006) och Spencer (2009) argumenterar för att frånvaron är en konsekvens av uteblivet stöd. Elever med hög frånvaro ska därför istället betraktas som indikatorer på att någonting inom skolväsendet behöver justeras för att skolan ska fungera bättre (Spencer 2009). Utebliven skolnärvaro är kopplat till maktlösheten att förändra sin situation menar Southwell (2006), där behov som inte blir tillgodosedda istället leder till exkludering för barnet.

Åtgärdsprogram utformat efter barnets egna behov som involverar en samverkan mellan skola, föräldrar samt elevhälsa är hittills den effektivaste metoden för att stödja elever med utebliven skolnärvaro enligt Lauchlan (2003). Det har även visat sig att en mentor eller anknytningsperson på skolan är en av de mest effektiva åtgärderna för att förmå barnet att återvända till skolan (Ekstrand 2015; Havik et al. 2014; Strand 2013). En omsorgsfull lärare minskar även skolfrånvaron hos understimulerade elever enligt Kanevsky och Keighley (2003). Barn som inte upplever stöd av vuxna på skolan tenderar istället att fortsätta vara frånvarande enligt Strand (2013). Andra gemensamma egenskaper bland skolor med hög frekvens av frånvarande elever är bland annat auktoritära lärare, lärare med låg moral, dåliga relationer mellan elever och lärare samt mellan skola och hem (Lauchlan 2003, har citerat Elliott & Place 1998, samt Reynolds, Jones, St.Leger & Murgatroyd 1980). Skolan kan därför vara både en riskfaktor eller en skyddsfaktor för utebliven skolnärvaro beroende på åtagande och bemötande (Havik et.al., 2014; Lauchlan, 2003; Strand, 2013)

Föreliggande studie ämnar fokusera på tre generella huvudområden som är tydligt länkade till förhållandet elev och skola där föräldrarna är respondenter. Inre förutsättningar, psykosociala skolfaktorer samt skolans roll.

Syfte

Den sammanhängande frånvaron bland barn i svenska skolor har inte minskat sedan 2009, utan låg stadigt på runt 1700 elever även 2015 (skolinspektionen 2016). Det som visat sig öka närvaron mest hos elever tycks vara åtgärder som återfinns på skolan (Ekstrand 2015; Havik et al. 2014; Strand 2013 m.fl). Strand (2013) menar att många barn söker stöd i tidigare årskurser innan frånvaron blir omfattande samtidigt som skolans faktiska stödåtgärder sällan uppmärksammas av barnet själv, och Spencer (2009) menar att frånvaron ofta är omfattande i tidig ålder. Yngre barn har oftast ett större behov av omsorg, därför borde en hög frånvaro påverka familjen negativt, exempelvis föräldrarnas arbetsmöjligheter, men det verkar inte finnas någon forskning om hur barnens frånvaro påverkar föräldrarnas välmående och arbetsmöjligheter. Ingul, Klöckner, Silverman & Nordahl (2011) menar att risken för frånvaro stiger i takt med ett ökat antal riskfaktorer som påverkar barnet, innebär det att barn med fler riskfaktorer inom inre förutsättningar och psykosociala skolfaktorer har högre frånvaro än elever med färre påverkande riskfaktorer?

Om vi får en större förståelse över vilka olika inre förutsättningar som finns bland barn med hög frånvaro idag och hur skolans bemötande upplevs ur ett föräldraperspektiv, kan vi kanske förebygga utebliven skolnärvaro på sikt. Istället för att försöka identifiera fler tänkbara orsaker till utebliven skolnärvaro kan vi tydliggöra vilka stora undergrupper som riskerar att falla ur skolsystemet och införa ett aktivt arbete med att öka inkluderingen av dessa tidigt i skolan. Men även genom att betona de evidensbaserade interventionerna som finns för respektive undergrupp och tydliggöra skolans ansvar i att verkställa dessa med förståelse, samarbete och utan dröjsmål. Syftet med studien är att se vilka huvudundergrupper som finns bland barn med omfattande utebliven skolnärvaro, samt hur bemötandet från skolan upplevs ur ett föräldraperspektiv för att få en bättre bild av hur det preventiva arbetet mot skolfrånvaro kan riktas.

Frågeställningar

1. Vilka inre förutsättningar samt psykosociala skolfaktorer anser föräldrar till barn med omfattande utebliven skolnärvaro påverkar barnets förmåga att närvara i skolan?
2. Korrelerar större frånvaron med högre ålder och/eller antal faktorer som påverkar barnets förutsättningar att närvara i skolan?
3. Finns det åtgärder skolan vidtagit som ökat elevernas skolnärvaro?
4. Hur länge väntar föräldrar på stödinsatser efter att skolan uppmärksammas om problem?

5. Påverkar barnets frånvaro på föräldrarnas välmående och fortsatta arbetsmöjligheter?

Metod

Deltagare och urval

Ett bekvämlighetsurval gjordes bland föräldrar med barn till omfattande utebliven skolnärvaro via fem grupper på sociala medier där ämnet hade ett stort fokus. Dessa föräldrar erbjöds via ett inlägg i respektive grupper att delta i en enkätundersökning om omfattande utebliven skolnärvaro. Upptagningsområdet var hela Sverige då datainsamlingen utfördes genom en digital enkätundersökning. Den geografiska spridningen bland respondenterna var okänt eftersom deltagarna hade garanterats anonymitet, och bostadsort samt skola i studien ansågs ovidkommande.

Kriteriet för deltagande i studien var att vara vårdnadshavare till ett skolbarn som har, eller har haft omfattande utebliven skolnärvaro i Sverige. Omfattande utebliven skolnärvaro i föreliggande studie använde sig av en liknande definition som skolinspektionen (2016), en frånvaro som överstiger 5–10% av den ordinarie undervisningstiden, eller sammanhängande frånvaro om en månad eller längre under en tvåmånadersperiod. I enkätundersökningen ingick även respondenter som faller under beteckningen mörkertal, där föräldrar vars barn kan ha en till synes giltig frånvaro erbjöds att delta om frånvaron upplevdes vara ett problem och kriterierna för frånvaro stämde. Nästan var tolfte förälder i undersökningen angav att det inte är någon idé att göra en frånvaroanmälan på barnet längre (8%), medan var tionde gör en frånvaroanmälan ibland (11%). Var femte förälder meddelade någon på skolan att barnet uteblir men gör ingen frånvaroanmälan i systemet (21%), medan strax över var sjätte förälder uppgav att barnen var eller hade varit sjukskrivna under en längre tid (16%). De flesta föräldrar gjorde alltid en frånvaroanmälan på barnet (44%). Vilket innebär att 60% av barnen i enkätundersökningen alltid hade en tillsynes giltig frånvaro och faller under skolinspektionens beteckning av mörkertal.

Totalt svarade 233 personer på enkäten, varav 227 svar bedömdes uppfylla kriterierna och inkluderades i analyserna. Fyra dubletter togs bort samt två som inte passade in i kriteriet för svenska skolbarn som har eller har haft hög frånvaro. Tre av fem respondenter (62%) svarande att de hade söner och nästan två av fem respondenter (37%) hade döttrar. Tre respondenter angav annat som konstllhörighet för barnet. Barnen återfanns från grundskolans första årskurs till och med andra året på gymnasiet ($M=$ åk 6.5, $SD=$ 2.6, Median åk 7), där 3 svarande uppgav att barnet hade hoppat av skolan.

Forskningsetik

Vetenskapsrådet ställer krav på att etiska riktlinjer följs vid forskning.

Informationskravet innebär att deltagare ska informeras om undersökningens syfte samt frivillighet och rätten att avbryta under studiens gång innan de tar ställning till ett eventuellt deltagande, genom ett missivbrev (bilaga 1) i enkätens inledning fick deltagarna ta del av studiens syfte och rätten att avbryta sitt deltagande. Konfidentialitetskravet ställer krav på sekretess och respondenterna i studien informerades om att personuppgifter varken lagrades eller hanterades och deltagandet var därför helt anonymt. Nyttjandekravet innebär att insamlad data endast får användas i forskningsändamål, i missivbrevet förtydligades att svaren endast skulle användas i forskningssyfte. Samtyckeskravet innebär att deltagare i studien ska ge sitt samtycke, vid enkätundersökningar anses samtyckeskravet vara uppfyllt när enkäten returneras ifylld eftersom ett fullföljande sker frivilligt och utan påtryckning.

Enkät

Datainsamlingen skedde via en enkät (bilaga 2) som var utformad med en övervägande kvantitativ del där likertskalor och flervalsfrågor förekom. Det fanns även öppna frågor där föräldern hade möjlighet att ge fördjupande eller fler upplysningar som står för en liten kvalitativ del. För att generalisera faktorer i studien av riskfaktorer, låg fokus på tre av forskningens huvudområden, inre förutsättningar; psykosociala skolfaktorer samt skolans roll, som i sin tur delades in i generella huvudundergrupper. Exempelvis återfinns endast neuropsykiatriska funktionsvariationer som en undergrupp av inre förutsättningar och inte varje specifik diagnos för sig, samt psykisk ohälsa som en generell grupp istället för varje ohälsa var för sig. Enkäten var uppdelad i fyra sektioner;

Barnets frånvaro, där föräldern fyllde i det egna barnets omfattning av frånvaro just nu, till vilken utsträckning föräldern gjorde frånvaroanmälan på barnet, samt hur stor frånvaro barnet hade haft som mest;

Barnets behov, där riskfaktorer som berör psykosocial miljö samt inre förutsättningar togs upp i flervalsfrågor. Kränkande behandling och mobbing ingick bland de psykosociala skolfaktorer, denna kategori var uppdelad i två alternativ utifrån vem som utsatte barnet för kränkande behandling; barn eller vuxen. Uppdelningen gjordes efter önskemål av föräldrar efter en enkel förstudie, där föräldrar nämnde att kränkande behandlingar av vuxna på skolor var ett stort men dolt problem. Genom sådan uppdelning kunde antaganden om att

det bara var barn som utsatte andra barn undvikas, och problemet blev istället tydligt uppdelat i två kategorier och frekvensen lättöverskådlig.

Skolans bemötande behandlade generella frågor om stödåtgärder, anpassningar samt erbjuden utbildning utifrån egna förutsättningar.

Föräldern var sista delen i enkäten, där fanns frågor om hur föräldern hade blivit bemött och om barnets frånvaro påverkade arbetsmöjligheterna.

Analys

Genom enkätsvaren gjordes en deskriptiv sammanställning över frekvensen av de inre förutsättningar och psykosociala skolfaktorer bland eleverna med utebliven skolnärvaro i föreliggande undersökning. Anova utfördes för att se om någon inre faktor hade större effekt på variabeln mest frånvaro, följt av binär regression för vardera inre faktor för att se om någon faktor har högre oddsratio bland barnen med hög frånvaro. Vidare utfördes Spearmans korrelationsanalys för att se om samband fanns mellan antal inre förutsättningar samt psykosociala skolfaktorer med föräldrarnas angivna grad av frånvaro, där spridningen av antal faktorer per barn över angiven grad av frånvaro förtydligades med en figur. För att få en indikation på om frånvaron blev högre ju äldre barnet blev gjordes Spearmans korrelationsanalys, följt av deskriptiv statistik över elevernas angivna frånvaro sett utifrån skolstadium. Differensen mellan den högsta sammanlagda frånvaron och den nutida frånvaron användes i Spearmans korrelationsanalys tillsammans med samtliga faktorer som rör skolan, för att se om det fanns något som hade lett till en ökad närvaro hos barnen. Genom korstabulering gjordes en sammanställning för vardera inre faktor med variabeln när den problematiska frånvaron hade börjat för att se när frånvaron blev problematisk för vardera grupp.

Enkäten visade i vilket skolstadium barnet hade erbjudits någon form av stöd första gången, detta genom att endast se till det första angivna stadium där hjälp erbjudits. I den öppna frågan hade 152 svar angivits med åtgången tid från att skolan uppmärksammats om problem till dess att någon form av stödinsatser sattes in från skolan. Dessa tidsangivelser användes för att räkna ut hur lång väntetiden på stödinsatser hade varit sett ur föräldrarnas perspektiv. Där svaret "väntar fortfarande" nämndes räknades tiden om till att motsvara barnets nuvarande årskurs. Övriga svar som indikerade speciella brytpunkter för när stödåtgärder implementerats fick siffror utifrån kategorier som 'efter skolbyte' och 'när frånvaron blivit total'. Svaren i de öppna frågorna användes i diskussionen för att bättre förstå föräldrarnas upplevelse av skolans och samhällets stöd och samverkan.

I enkäten svarade föräldrarna på om de kunde arbeta i en likertskala, från 0 där en förälder behöver vara hemma heltid, till 5 där barnets frånvaro inte påverkar på arbetsmöjligheterna. Frekvensen av svaret användes för att uppskatta föräldrarnas arbetsmöjligheter. Samtliga frågor i enkäten var frivilliga, och svarsfrekvensen på frågorna blev hög med enstaka bortfall, med undantag för de öppna frågorna.

Resultat

Faktorer till frånvaro

Den mest förekommande inre orsaken till frånvaro i undersökningen var psykisk ohälsa tätt följt av neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, där särskild begåvning stod för den tredje största faktorn bland barnen med hög frånvaro (se Tabell 1). Inlärningssvårigheter följt av fysisk funktionsnedsättning hade lägre svarsfrekvens än övriga faktorer.

Av de 177 respondenter som angav psykisk ohälsa som orsak till frånvaro, uppgav en majoritet att ohälsan helt eller delvis var en konsekvens av bristande förståelse för barnets behov och/eller otillräckligt stöd och anpassningar från skolan (n=174) och tre respondenter uppgav att skolan inte var orsaken till den psykiska ohälsan.

Bland de psykosociala skolfaktorerna till frånvaro angavs påfrestande arbetsmiljö vara den vanligaste orsaken, följt av en känsla av utanförskap (se Tabell 2). Den tredje största faktorn till frånvaro bland psykosociala skolfaktorer var mobbing eller kränkande behandling av vuxen på skolan. Ensamhet på skolan i form av avsaknad av vänner var något vanligare än att bli utsatt för mobbing eller kränkande behandling av barn. Frekvensen av kränkande behandling av både barn och vuxna blir tillsammans den näst största orsaken till utebliven skolnärvaro. 19 föräldrar uppgav som svar att det inte fanns några psykosociala skolfaktorer som orsak.

Tabell 1. Svarsfrekvens inre förutsättningar

Inre förutsättningar	Antal svar	Procent av svar	Proce
Psykisk ohälsa	177	38.3%	79%
Neuropsykiatrisk	161	34.8%	71.9%
Särskild begåvning	87	18.8%	38.8%
Inlärningssvårigheter	20	4.3%	8.9%
Fysisk funktionsnedsättning	17	3.7%	7.6%
Total	462	100%	206%

Svarsfrekvens n=224, av totalt 227 svar

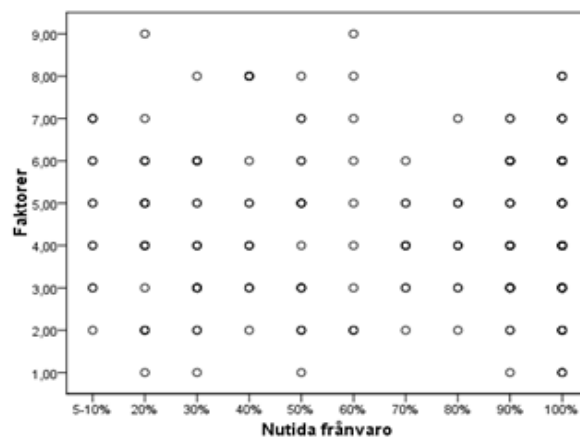
Tabell 2. Svarsfrekvens psykosociala skolfaktorer

Psykosociala skolfaktorer	Antal svar	Procent av svar	Procent
Påfrestande arbetsmiljö	186	34.7%	86.9%
Utanförskap	130	24.3%	60.7%
Utsatt av vuxen	83	15.5%	38.8%
Avsaknad av vänner	69	12.9%	32.2%
Utsatt av barn	62	11.6%	29%
Total	536	100%	250%

Svarsfrekvens n=214, av totalt 227 svar

Anova utfördes för att se om någon av de inre förutsättningar, neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, psykisk ohälsa, särskild begåvning samt inlärningssvårigheter, hade större effekt på frånvaron. Resultatet visade ingen signifikans, exempelvis fysisk funktionsnedsättning ($F(1,219)=1,9$, $p=.17$). Deskriptiv statistik visade att medianen för samtliga grupper av inre förutsättningar var 100% frånvaro i en sammanhängande månad eller längre under en tvåmånadersperiod. Skillnaderna fanns i den nedersta 50:e percentilen i varje grupp. Medelfrånvaron var som mest för samtliga grupper 83%. Binär regression utfördes för att studera oddsration, där Särskild begåvning hade lägst risk för hög frånvaro med en medelfrånvaro om 81% ($OR=.994$, 95% $CI=.993 - 1.004$, $p=.22$), samt fysisk funktionsnedsättning hade högst risk för hög frånvaro med en medelfrånvaro om 87% ($OR=1.013$, 95% $CI=.989-1.037$, $p=.29$).

Antalet självrapporterade faktorer korrelerade inte med frånvarons omfattning ($r=-.092$, $n=223$, $p=.085$), se figur I. Frånvarons omfattning korrelerade med årskurs så att elevens frånvaro ökade med stigande årskurser ($r=.147$, $n=223$, $p=.014$). Bland respondenter med barn på lågstadiet hade en tiondel angett en låg frånvaro hos barnen nu, respondenter med barn på högstadiet uppgav att färre barn hade låg frånvaro (6%). Inga respondenter på gymnasiet uppgav låg frånvaro. Att jämföra med elever med långvarig sammanhängande frånvaro där en femtedel av lågstadieelever (19%) och betydligt fler högstadieelever återfanns (43%).

Figur 1. Antal inre förutsättningar samt psykosociala skolfaktorer per barn sett i förhållande till den nutida frånvaro

Ökad skolnärvaro. Resultatet visade att barnen i enkätsvaren uteblivit från skolan i genomsnitt 83% av den totala undervisningstiden under en tvåmånadersperiod som mest, där nästan tre av fem (59%) respondenter uppgav att barnet hade haft en sammanhängande frånvaro om en månad eller längre, många föräldrar uppgav flera års frånvaro i följd. Den

nutida medelfrånvaron uppgavs vara något lägre (68%), där vart tredje barn fortfarande inte hade någon närvaro alls (33%). För vart tredje barn blev frånvaron mer omfattande redan på lågstadiet (34%), för något fler på mellanstadiet (44%) och för vart femte barn började frånvaron bli påtaglig först på högstadiet (22%).

Barn med fysiska funktionsnedsättning samt barn med särskild begåvning tenderade att i större utsträckning få problem med frånvaron redan på lågstadiet än övriga grupper. I övriga grupper, inklusive särskild begåvning, tenderade fler att få problem med frånvaron under mellanstadiet. Endast barn med inlärningssvårigheter tenderade att i större utsträckning få problem med omfattande frånvaro under högstadiet (30%) än lågstadiet (15%) (se tabell 3).

Tabell 3. När frånvaron blev omfattande för respondenternas barn.

När frånvaroproblematik började*	Lågst.	Mellanst.	Högstadiet
Genomsnitt samtliga grupper	34%	44%	22%
NPF	36%	43%	21%
Psykisk ohälsa	33%	44%	23%
Fysisk funktionsnedsättning	53%	29%	18%
Inlärningssvårighet	15%	55%	30%
Särskild Begåvning	42%	42%	16%

*. När föräldrarna uppgav att problemen med frånvaro först började

Differensen mellan den största uppgivna frånvaron och den nutida visade hur närvaron hade förändrats per respondent. Förändringen i närvaron användes i analyser med Spearmans korrelation för att avgöra om det fanns signifikanta samband, och förtydligades i några fall med medelvärde i skillnad från referenspunkt med lägst ökning och 95% konfidensintervall (CI).

Resultatet indikerade att ju sämre stödåtgärderna fungerade för barnet, desto mindre hade dess skolnärvaro ökat ($r = -.206$, $n=221$, $p=.002$), där ett delvis fungerade stöd hade ökat barnets närvaro med $M=10\%$, 95% CI [3.7,16.1], samt fungerande stöd hade ökat barnets närvaro med $M=18.8\%$, 95% CI [5.1, 32.4] mer jämfört med ett ickefungerande stöd. Ju större åtgärder som krävdes för att tillgodose barnets behov, desto mindre hade barnets skolnärvaro ökat, ($r = -.188$, $n=223$, $p=.005$), där barn med behov av små åtgärder hade ökat sin närvaro med $M=16\%$, 95% CI [6.8, 25.3] mer än ett barn med omfattande behov av stödåtgärder. Ju färre stödåtgärder och anpassningar skolan erbjudit barnet, desto mindre hade skolnärvaron ökat, ($r = -.206$, $n=221$, $p=.002$).

Ju mindre utbildningen anpassats efter barnets förutsättningar och nivå, desto mindre hade barnets skolnärvaro ökat ($r = -.223$, $n=221$, $p=.001$) och ju mindre delaktig barnet hade

varit i utformningen av stödåtgärder desto mindre hade skolnärvaron ökat ($r = -.134$, $n=220$, $p < .05$). Uteblivet vuxenstöd hade en negativ korrelation med ökad skolnärvaro ($r = -.166$, $n=223$, $p < .05$), där barn med vuxenstöd på skolan hade fått en högre närvaro med $M=7\%$, 95% CI [0.5, 14] än barn utan vuxenstöd på skolan. Univariat variansanalys gjordes för att se om vuxenstöd; nivåanpassad utbildning; delaktighet i stödåtgärder; omfattning av barnets behov; skolbyte hade en samverkande effekt på ökad närvaro. Störst signifikanta effekter visades i vuxenstöd på skolan ($F(1,217)=6.9$, $p=.009$) i association med omfattningen av barnets behov ($F(3,217)=5.52$, $p=.001$). Där barn som hade vuxenstöd hade ökat sin närvaro med $M=9\%$ i jämförelse med de som inte hade vuxenstöd på skolan. Barn med behov av små åtgärder hade ökat sin närvaro med $M=18\%$ i jämförelse med de som krävde omfattande stödåtgärder. Där barn med små behov och vuxenstöd hade ökat sin närvaro med $M=20\%$ (95% CI [0.6, 39.4], $p=.044$) mer än barn med små behov utan vuxenstöd samt barn utan vuxenstöd.

Spearman's korrelationsanalys visade att det fanns ett positivt samband mellan skolnärvaro och särskilt begåvade barn, ($r=.189$, $n=223$, $p=.005$) vilket innebär att barn med särskild begåvning hade ökat sin närvaro. Resultatet indikerade även att särskilt begåvade barn tenderade att byta skola ($r=.182$, $n=226$, $p=.006$). Den deskriptiva statistiken visar att två tredjedelar av de särskilt begåvade barnen hade bytt skola i hopp om förbättring, vilket motsvarade hälften av alla respondenter som bytt skola.

Resultatet indikerade att även barn med fysisk funktionsnedsättning hade ökat sin skolnärvaro ($r=.169$, $n=223$, $p=.011$). Det fanns däremot inget signifikant samband mellan ökad närvaro och Neuropsykiatrisk funktionsvariation ($r=-.088$ $p=.189$) eller barn med inlärningssvårigheter ($r=-.01$, $p=.88$).

Väntetid på stödåtgärder. Ett Chi^2 utfördes för att jämföra frekvensen av när barnen fått hjälpinsatser ($X^2(5) = 83.9$, $p < .001$) vilket innebär att det finns en signifikant skillnad mellan det förväntade och det observerade värdet när stöd först har erbjudits barnen, deskriptiv statistik visade att medianen för hjälpinsatser var på mellanstadiet, där nästan vart tredje barn fick de första stödinsatserna, följt av lågstadiet där vart fjärde barn fick stöd. Bland de öppna enkätsvaren återfanns 152 svar angivet med tid. Av resultatet framgick att mediantiden innan stödåtgärder och/eller anpassningar inrättades var 24 månader efter att skolan hade uppmärksammats om problem (9 % av samtliga tidsangivelser), medel för väntetid var 36 månader. Hela angivna år hade högre svarsfrekvens, exempelvis hade 4 % av samtliga respondenter angett att de väntat i fem år, medan 7 % angett att de väntat i 3 respektive 4 år på skolans insatser, och 8 % hade väntat i ungefär ett år.

I frågan om anpassningarna och stödåtgärderna framkom att endast 7 % av föräldrarna uppgav fullt fungerande anpassningar och stödåtgärder. I frågan om barnet blivit erbjuden anpassad utbildning uppgav endast 4 % att barnet fick utbildning utifrån sin nivå och förutsättningar. Nio av tio föräldrar (88%) uppgav att den omfattande frånvaron hade kunnat förhindras om stödsatser implementerats tidigare. Endast två procent av föräldrarna uppgav att tidiga insatser inte hade förebyggt omfattande frånvaro hos barnet. En stor del av barnen (81 %) ville fortfarande ha en fungerande skolgång, där knappt en procent av föräldrarna uppgav att barnet helt saknade skolvilja (1 %), var sjunde förälder uppgav att barnet länge hade haft en vilja till en fungerande skolgång, men inte längre (14 %).

Fortsatta arbetsmöjligheter för föräldrarna

I frågan om föräldrarnas arbetsmöjligheter till följd av ett barn som inte går till skolan framkom att mer än var tredje familj behövde ha en förälder hemma på heltid, och endast var fjortonde familj (7%) kunde fortsatt arbeta heltid. "Ett annat stort problem är den ekonomiska biten. Jag har behövt vara hemma och inte kunnat jobba på länge". Endast var fjortonde respondent uppgav att barnets omfattande uteblivna skolnärvaro inte påverkade arbetsmöjligheterna och föräldrarna kunde därför arbeta heltid "Tack vare att jag har en förstående chef får jag ihop det, med ständigt dåligt samvete."

Övriga respondenter (57%) svarade att föräldrarna hade nedsatt arbetsmöjlighet till följd av barnets omfattande uteblivna skolnärvaro i olika grader.

Bland de öppna frågorna framkom att 5% av respondenterna uppgav att åtminstone en vuxen i familjen mådde väldigt dåligt och/eller hade blivit sjukskriven till följd av barnets icke fungerande skolgång. "Det sliter att som förälder hela tiden processa detta, tillslut blev en av oss sjukskriven för utmattningsdepression" och "Jag har fått utmattningssyndrom, delvis som en konsekvens. Vill ta upp det för jag tror inte att jag är ensam om det".

Deskriptiv statistik av övrig information

Bland de öppna frågorna förekom viss samstämmig information relativt frekvent. Tretton respondenter uppgav att barnet hade tappat tilltro och/eller respekt för skola och personal, (motsvarar 6%). Nästan var tionde förälder nämnde att det var stor skillnad mellan skolors bemötande och arbetssätt, där de upplevde en förbättring efter skolbyte (9%).

Nästan var åttonde förälder uppgav att barnet kände frustration och meningslöshet inför skolan (12%), där samtliga även hade uppgett en avvikande inlärningskurva som faktor.

Mer än var sjunde respondent uppger att det finns kunskapsbrist hos pedagoger och myndigheter rörande barnets problematik och behov av stöd (15%)

Diskussion

Resultatet visade att de faktorer som korrelerade med en ökad närvaro för de här barnen var stödåtgärder, anpassningar och utbildning på rätt nivå samt stöd av personal på skolan. För många har ett skolbyte varit det som lett till rätt stöd och bemötande och därigenom vänt barnets frånvaro till närvaro, framförallt bland de särskilt begåvade barnen. Frekvensen av barn med psykisk ohälsa, Neuropsykiatrisk funktionsvariation samt särskild begåvning var hög bland barnen med omfattande utebliven skolnärvaro. Riskfaktorer som influerar barnet i form av inre förutsättningar och psykosocialmiljö har inte någon betydelse för hur omfattande frånvaron blir. Det som tycks påverka barnets frånvaro i avseende av dessa faktorer är istället omfattningen av åtgärder som krävs utifrån barnets behov och till vilken grad skolan bemöter dessa. I enlighet med Lauchlan (2003), kan skolan därför anses skapa omfattande frånvaro genom att inte tillgodose barnets behov.

Resultatet stöder tidigare forskning om att barn som inte har vuxenstöd på skolan tenderar att fortsätta sin frånvaro (Strand, 2013), och att frånvaro är en konsekvens av uteblivet stöd och anpassningar (Ekstrand, 2015; Havik et.al.2014; Southwell, 2006; Spencer, 2009). Nästan alla barn i föreliggande studie uppgavs ha en vilja till en fungerande skolgång vilket bekräftar Strands (2013) forskning där barn med hög frånvaro ville vara närvarande i skolan.

Faktorer till frånvaro

De tre största grupperna av inre förutsättningar bland barnen i föreliggande undersökningen visade sig vara psykisk ohälsa, neuropsykiatrisk funktionsvariation och särskild begåvning. Detta kan bero på att barn med inlärningssvårigheter och fysiska funktionsnedsättningar har ett annat sorts rätt till stöd än övriga grupper och där ett inkluderingsarbete pågått under lång tid, exempelvis rätt till åtgärdsplaner, anpassad arbetsmiljö och tekniska hjälpmedel. Det kan indikera på att det preventiva arbetet som gjorts när det gäller inkludering av barn med inlärningssvårigheter och fysiska funktionsnedsättningar i samhället har gett positiva resultat. Det är svårare att anpassa arbetsmiljön för en allergiker när en skola rymmer många individer som bär olika allergener, än att ta in tekniska hjälpmedel för exempelvis hörselskadade. De flesta som angett fysisk funktionsnedsättning som orsak har därför främst angett allergier, det förekommer dock även kronisk trötthet och inflammationer. Många fysiska funktionsnedsättningar som allergier,

trötthet, inflammationer och migrän kommer ofta i skov vilket kan vara en förklaring till att dessa barn idag haft en lägre frånvaro än tidigare.

De särskilt begåvade barnen är den andra gruppen som har en ökad närvaro i studien, oftast till följd av skolbyte med bättre anpassning och stöd av lärare. Winebrenner (2000) anser att en orsak till problem som särskilt begåvade barn upplever ligger i lärarnas förvirring om att eleverna måste lära sig åldersadekvat och stegvis utifrån läroplanen, när dessa barn i själva verket lär sig mer på en nivå som ligger flera år över sin egen ålder. Föräldrar till särskilt begåvade barn kan ha gjort medvetna skolval, där de aktivt letat efter rektorer eller pedagoger som vågar utmana barnet utifrån dess egna förutsättningar.

En stor del av respondenterna uppgav psykisk ohälsa som en orsak till utebliven närvaro (79%). Även om Ingul och Nordahl (2013) menar att psykisk ohälsa sällan själv är orsaken till omfattande frånvaro, så är emotionella svårigheter ofta kopplade till långvarig frånvaro (Lauchlan, 2003). I föreliggande studien uppges psykisk ohälsa i nästan samtliga fall vara helt eller delvis en konsekvens av bristande stöd och anpassningar från skolan (98%). Det kan därför antas att de inre förutsättningar i sig inte påverkar utebliven närvaro, men när de emotionella svårigheterna blir för stora till följd av behov som förbises, klarar barnet tillslut inte längre av att närvara. Barnet känner ingen samhörighet då enligt Strand (2013), och upplever en exkludering ur sammanhanget socialt och/eller akademiskt (Nowicki, Brown & Stepien, 2014; Martinsson & Reiman, 2014, Strand, 2013) Att en exkludering sker kan även förklaras genom svarsfrekvensen bland de psykosociala skolfaktorerna, där både utanförskap, ensamhet och att vara utsatt för kränkande behandlingar av både barn och vuxna var vanligt förekommande. Om barnet ska förmå att komma tillbaka till skolan, behöver skolan därför visa att det finns en given plats för barnet och låta en inkludering i sammanhanget ske både socialt och akademiskt.

Barn med fysisk funktionsnedsättning och särskild begåvning tenderade att i något högre grad få problem med utebliven skolnärvaro redan på lågstadiet, medan övriga grupper i större utsträckning fick problem på mellanstadiet. Det visade sig också att barn med inlärningssvårigheter hade fler som debuterade med problematisk utebliven skolnärvaro på högstadiet än på lågstadiet, vilket kan vara en förklaring till låg svarsfrekvens av föräldrar vars barn har inlärningssvårigheter. Vart tredje barn började ändå få omfattande problem med att närvara i skolan redan på lågstadiet, vilket belyser vikten av tidiga insatser för att främja närvaron bland barn som löper större risk att utebli från skolan.

Hur många riskfaktorer av både de inre förutsättningar och psykosociala skolfaktorer som påverkade barnen visade inget samband med frånvaro, istället tycktes omfattningen av

barnets behov påverka frånvaron mer. Det fanns ett samband med högre omfattning av frånvaro i högre årskurser. Att äldre barn har högre omfattning av frånvaro än yngre barn verkar bero på att frånvaron blir mer sammanhängande och permanent ju äldre barnet blir. Bland de yngre barnen fanns fler som hade högre närvaro, där dessa inte tycks ha gett upp skolan helt ännu. Även om omfattningen av åtgärder som krävs utifrån barnets förutsättningar avgör hur enkelt det är att inkludera barnet i skolväsendet genom adekvat bemötande, så är tidiga insatser många gånger avgörande. Ett barn med stora svårigheter har bättre förutsättningar om åtgärder och anpassningar implementeras från början, detta även om svårigheterna är för stora för att klara av en vanlig skolgång.

Skolans kultur som förklaringsmodell

Skolbyte har haft en positiv effekt på närvaron främst för barn med särskild begåvning som haft omfattande utebliven skolnärvaro. En förklaring till att skolor fungerar olika tycks vara skillnaderna i bemötandet som föräldrarna upplevt, och genom föräldrarnas svar blir det tydligt att två skolor fungerar avsevärt olika för ett och samma barn, vilket enligt socialpsykologins normkritiska ansats kan förklaras med att skolor har olika dominanta kulturer och normer som råder som påverkar eleverna. Medvetenheten och kunskaper kring inkludering även inom utbildningsområden kan därför skilja sig åt. Det skulle innebära att några skolor medvetet eller omedvetet utesluter barn genom att ignorera deras behov eller stöta bort barnet på annat sätt. Enligt Davis och Watson (2001) kan andras attityder gentemot ett barn skapa problem och utanförskap vilket gör att inkludering i skolan förhindras. Skolans kultur anses även ha en viktig roll kring problembeteenden enligt El-Khoury och Sundell (2005), när de i sin studie inte fann att socioekonomiskt utsatta områden varken har fler eller färre problem än andra områden. Föreliggande studie har inte tagit hänsyn till skolornas socioekonomiska områden, men resultatet tyder på att skillnader finns mellan skolor. Framförallt när det gäller bemötande, som Southwell (2006) antyder kan frånvaro därför förklaras vara ett resultat av maktlösheten barnet känner inför att förändra sin situation.

Icke fullt fungerande stödåtgärder och anpassningar

En majoritet av föräldrarna i studien är övertygade om att tidigare insatser från skolan hade förhindrat frånvaron, och resultatet i studien visar att skolans insatser och åtgärder har en positiv inverkan på barnets skolnärvaro, trots att färre än 7 % av föräldrarna uppger att stödinsatserna och anpassningarna har varit fullt tillräckliga. Motsvarande siffra för utbildning utifrån barnets nivå är 4 %. Det indikerar att även insatser som delvis fungerar har

förbättrat skolnärvaron märkbart. Dessa små förändringar som leder till en positiv utveckling i närvaron kan förklaras med att det ger barnet en känsla av att ha möjlighet att uppnå meningsfullhet inom skolan, enligt El-Khoury och Sundell (2005) är just känslan av meningsfullhet en effektiv åtgärd inom preventionsforskningen. En del föräldrar (12%) uppger att barnet upplever stor frustration, meningslöshet och/eller en enorm tristess i skolan, och några (6%) uppger att barnet tappat respekt och tillit. Många av dessa barn återfinns bland de särskild begåvade, där även Strand (2013) uppger att dessa barn ofta upplever en meningslöshet inom skolan, vilket kan vara en förklaring till att de särskilt begåvade barnen får problem med skolnärvaron tidigare än andra. Det går dock inte att utesluta att de andra barnen känner likadant även om de själva inte uttryckt det eller vars föräldrar inte nämnt det. Åtgärdernas syfte bör således vara att skapa en känsla av meningsfullhet i skolan för att främja närvaron. Enligt Strand (2013) är det viktigt att barnet är delaktig när man upprättar en åtgärdsplan, även Baker och Bishop (2015) lyfter fram barnets röst som viktig. Risken finns att åtgärderna inte fungerar utan barnets delaktighet.

Ekonomiska resurser kan vara en anledning till att barn inte får rätt åtgärder, men det gäller i så fall stora åtgärder som resurspersonal. Många åtgärder som både behövs och som har stöd i forskning som preventiva åtgärder är gratis och handlar till största delen om struktur, exempel som tidigare nämnts i uppsatsen är: En anpassad studieplan (Renzulli & Park, 2002); tydliga instruktioner och förutsägbarhet där barnet ges möjlighet att anpassa sig till en ny situation genom förberedelser (Odom et.al 2010); positiv förstärkning, valmöjlighet mellan likvärdiga uppgifter, anpassad arbetstid utifrån barnets koncentrationsspann (DuPaul et.al 2011); social inkludering i klassrummet (Nowicki, Brown & Stepien, 2014); kunskap och förståelse hos människorna runt barnet ((Renzulli & Park, 2002; Socialstyrelsen, 2014).

Uteblivna åtgärder och interventioner

Bara en av femtio föräldrar i studien ansåg att tidiga insatser inte hade kunnat förhindra en omfattande frånvaro, medan majoriteten av föräldrarna var säkra på att tidiga insatser hade förhindrat att frånvaron blev omfattande. Föräldrarna uppgav att de fått vänta länge på stödinsatser från skolan. Resultatet visade att medianväntetiden för någon form av stödinsatser och anpassningar var två år, den genomsnittliga väntetiden uppgick till tre år. En lång väntetid kan vara en förklaring till att barnet tillslut helt uteblir från skolan eftersom stödåtgärder och anpassningar är viktiga för barnets välmående och påverkar skolnärvaron. Barnens frånvaromönster i föreliggande studie indikerar att frånvaron blir mer ihållande ju äldre barnen blir, trots att sammanhängande frånvaro om 100% även förekom bland vart

femte barn på lågstadiet. Hansen och Johnston Toso (2007) menar att det kan vara för sent att få tillbaka barnet till skolan om det tar för lång tid att implementera preventiva interventioner.

Att stödinsatser och behov av anpassningar ignoreras eller förbises av skolor kan bero på att den forskning som präglar uppfattningen om hög frånvaro är den vars föräldrar och barn hålls ansvariga till frånvaro, genom exempelvis socioekonomiska orsaker (Henderson, Hill & Norton, 2014; Pflug och Schneider 2016, m.fl) eller där familjeproblem, ensamstående föräldrar och barnets förutsättningar anses vara orsaken (Ingul et. al, 2011). Resultatet i föreliggande studie visar att varken barnets inre förutsättningar eller den psykosociala miljön går att använda som prediktorer till frånvarons omfattning bland barn som redan har utebliven skolnärvaro. Faktorerna är förhållandevis jämnt fördelade bland barnen sett till både graden av frånvaro samt årskurs, och ett större antal faktorer påverkade inte frånvarons omfattning. Däremot tycks skolans bemötande kunna indikera ökad närvaro, främst i form av vuxenstöd på skolan. De psykosociala skolfaktorerna och främst de inre förutsättningar kan istället anses avgöra vilken form av stöd barnet är i behov av.

När föräldrar framför sin oro möter de ofta tvivel från skolor. Vilket kan leda till att stödinsatser fördröjs, trots att det är viktigt med tidiga insatser för att nå goda resultat (Hansen & Johnston Toso, 2007; Havik et.al, 2014). Och även om föräldrar och barn uppmärksammar om problem tidigt, vilket även Strand (2013) påtalar i sin studie, så verkar det som att skolor väntar för att se om problemet löser sig själv. Baker och Bishop (2015) menar att skolor snabbt kräver barnets närvaro utan att sätta in några andra åtgärder, även föräldrarna i enkätundersökningen indikerar på att skolor kräver närvaro, utan vilja att förstå problematiken eller ta sin del i ansvaret, där lösningen från skolans sida istället blir att barnet ska anpassa sig.

Kunskapsbrist

Kunskapsbrist kan vara ytterligare en orsak till att åtgärder och anpassningar inte fungerar fullt ut, eller helt uteblir. Många föräldrar nämner kunskapsbrist hos pedagoger och/eller myndigheter (15%). Även Renzulli och Park (2002) och Winebrenner, (2000) efterlyser en bredare förståelse så att barnens behov av stöd inte ignoreras. Det är bättre att använda sig av de evidensbaserade interventioner som finns menar Crawley & Sterne (2009), men om kunskapen saknas kring dessa blir det naturligtvis svårt att använda sig av dem. Forskning efterlyser kompetens att utbilda skolpersonal och myndigheter i evidensbaserade metoder (Baker & Bishop, 2015; El-Khoury och Sundell, 2005), samtidigt som forskning kring effektiva åtgärder och anpassningar utvidgas mer (Sugrue, Zuel & LaLiberte 2016).

Kriteriet för att få stödinsatser

I skollagen (SFS 2010:800) framgår att skolan ska sätta in anpassningar utan dröjsmål och om dessa inte fungerar kan vidare stöd utredas, och Socialstyrelsen (2015) tydliggör att en diagnos inte är en förutsättning för hjälpinsatser i skolan, där anpassningar ska sättas in först. Bland föräldrarna framgår att skolor inte alltid följer den ordningen, då skolor väntar in utvärdering från psykologer först. Föräldrar till barn med enbart särskild begåvning behöver själv bekosta en utredning för att få intyg om behov av anpassningar till skolan, vilket kan göra det till en socioekonomisk fråga när alla inte har den ekonomiska möjligheten att själv bekosta en psykologisk utredning.

Trots att det finns lagar och förordningar som skolan ska följa, där bland annat behovet av stöd ska utredas och erbjudas även om barnet har andra svårigheter än att nå kunskapsmålen (SFS 2010:800), tycks åtgärdsplaner och anpassad studiegång bara behövas sättas in i de fall där barnet riskerar att inte nå kunskapskraven. Det framgår dock att bland barnen som har svårt att nå kunskapskraven sätts inte alltid en åtgärdsplan in ändå, antagligen för att barnen inte alltid bedöms ha inlärningssvårigheter. Extra anpassningar ska dock sättas in utan något formellt beslut och oavsett om barnet klarar av kunskapsmålen eller inte, exempelvis i form av ett särskilt schema över skoldagen (Skolverket, 2018), men i praktiken tycks det inte riktigt fungera. För samtidigt som dessa barn uppvisar stora svårigheter med att befinna sig i skolan tidigt, så tycks många av barnen ändå inte fylla kriterierna som krävs för rätten till insatser ur skolans perspektiv. Mycket hänger därför på enskilda skolor och pedagogers välvilja och flexibilitet. En fungerande skolgång för dessa barn verkar istället handla mer om tur än en given rättighet.

Konsekvenser för föräldrarna

Även om fokus i tidigare forskning legat på konsekvenser för samhället och barnet, så verkar konsekvenserna vara stora för övriga familjen också. Endast en liten del av familjerna i studien kunde fortsätta arbeta heltid trots barnets höga frånvaro och föräldrarnas välmående tycks påverkas kraftigt av barnets mående och icke-fungerande skolgång.

Samtidigt som de praktiska problemen för föräldrarna blir påtagliga i form av bland annat utebliven barnomsorg och inkomst, så verkar även föräldrarna förväntas ta på sig rollen som projektledare för att arbeta fram en fungerande skolgång för barnet, en projektledare som ser till så att alla aktörer är involverade och informerade. Att ha ett barn som vägrar gå till skolan verkar därför leda till en stor ekonomisk och känslomässig stress för föräldrarna, det

kan därför antas vara osannolikt att föräldrar frivilligt försätter sig själv eller barnen i en sådan situation.

Alla barn kan kanske inte inkluderas i en vanlig skola om omfattningen av behov är för stor, men en majoritet av de frånvarande eleverna har ändå stora möjligheter att närvara och komma tillbaka till skolan om deras behov tillgodoses. Föräldrar och barn i undersökningen tycks vilja ha en fungerande skolgång, men hamnar i kläm när samverkan brister inom skolor och mellan myndigheter. Som det är nu verkar det som att det mesta av ansvaret hamnar på föräldrarna, både vad gäller att hitta alternativa lösningar för sitt barn, att upprätthålla anpassningar och åtgärder samt kontakt mellan pedagoger på skolan och övriga myndigheter. El-Khoury och Sundell (2005) menar att den största utmaningen ligger i att få skolpersonal att låta barn påverka sin egen vardag, men det kanske är ansvarsfördelningen och ansvarstagandet som egentligen är den största utmaningen.

Begränsningar

Att studera omfattande utebliven skolnärvaro är svårt, som Pflug och Schneider (2016) nämner ger olika urvalsgrupper olika resultat. Pflug och Schneider (2016) förklarar att det beror på föräldrars omedvetande om barnets frånvaro samt att skolan inte vill erkänna ett problem. Lauchlan (2003) förklarar att föräldrar ofta är omedvetna om barnets frånvaro när det handlar om skolk, men när det gäller omfattande utebliven närvaro döljer inte längre barnet det från sina vårdnadshavare. Även studier som riktar sig till barnen själv kan ge missvisande resultat eftersom det är troligt att barnet inte vill berätta om sina egna svårigheter i en intervju eller enkätundersökning, exempelvis undviker att nämna inlärningssvårigheter eller neuropsykiatriska funktionsvariationer.

Vilket begrepp som används leder till olika resultat eftersom definitionerna inte riktar in sig mot samma typ av problematik. Ett barn med omfattande utebliven närvaro har ofta en vilja till att vara i skolan samtidigt som orsakerna tenderar att bero på emotionella svårigheter samt egna förutsättningar i skolan, medan korridorvandrare tenderar att ha mer beteendeproblem och familjerelaterade orsaker. Föreliggande studie har vänt sig till föräldrar som är medvetna om barnets höga frånvaro då den blivit så omfattande att frånvaron påverkar även föräldrarnas tillvaro. Eftersom föräldrar utgjorde urvalsgruppen uteslöts direkta frågor kring familjerelaterade förhållande från enkäten. Ytterligare en orsak till att familjerelaterade faktorer har uteslutits ur föreliggande studie är att mönstret av frånvaro elever med familjerelaterade faktorer har, oftast blir mer i form av vad man kan kalla korridorvandrare, eller skolk, som Havik et.al (2014) har studerat, medan föreliggande studie fokuserar på

omfattande utebliven skolnärvaro. Undantag finns, exempelvis vid plötsliga traumatiska upplevelser som skapar stora emotionella svårigheter för barnet, men ofta övergår de familjerelaterade problemen då till psykisk ohälsa i form av exempelvis PTSD. En annan anledning är att familjerelaterade faktorer är ett känsligt ämne som kan leda till ovilja att svara eller leda till förskönande svar, samtidigt som fokus för studien låg mellan förhållandet skola och barn. Det barnet tar med sig till skolan från familjerelaterade faktorer är känslor såsom ångest, oro, nedstämdhet, ilska och i vissa fall även självskadebeteenden och utåtagerande beteenden. Förutom skolans anmälningsplikt, föreslår socialstyrelsen (2010) emotionellt stöd till dessa barn, eftersom en otrygg relation till föräldrar behöver kompenseras för att skydda barnet. Vidare förklarar Socialstyrelsen (2010) att detta för bland annat skolor innebär att möjliggöra för barnet att bygga upp en trygg relation med en specifik kontaktperson med en vuxen på skolan som barnet känner ett större förtroende för.

Genom att vända sig till grupper där problemet har stort fokus hittas högst engagerade föräldrar som aktivt försöker få till en fungerande skolgång för sina barn, även politiskt. Därför är det troligt att föreliggande enkätundersökning inte har fångat upp föräldrar som anser att skolan är oviktig, och det går inte att utesluta att en sådan föräldragrupp finns samtidigt som barn till dessa föräldrar troligtvis faller under begreppet skolk istället och därför inte uppfyller kriteriet för denna studie. Värt att notera är även att engagemanget dessa föräldrar har för sina barn ofta leder till att de söker finna svar på barnets svårigheter, och har därför vänt sig till myndigheter för utredningar eller blivit hänvisade dit. När frånvaron blir för stor kopplas ofta socialtjänsten in, många skolor har en gräns på 20% frånvaro för att en orosanmälan ska initieras. Det kan därför antas att en stor del av föräldrarna i denna undersökning har med hjälp av andra myndigheter och även psykologer, skapat sig en bild om barnets inre förutsättningar och svårigheter som ligger till grund för respondenternas svar om barnets inre förutsättningar. Av föräldrarna i föreliggande studie angav 71% att de hade stöd av myndigheter, samtidigt som det framkom i de öppna frågorna att föräldrar till särskilt begåvade barn hade sökt stöd men inte blivit erbjudna hjälp då enbart särskild begåvning faller ur ramen för rätt till stöd.

Orsaker i skolans miljö som påverkar barnet kan därför även åtminstone delvis vara kartlagda av exempelvis psykologer, läkare eller habilitering. Hur skolans bemötande har varit är ändå föräldrarnas upplevelse, och många föräldrar är frustrerade över att situationen inte fungerar vilket kan påverka tonen i svaren. Skolinspektionens (2016) granskning av skolor visar samstämmighet med föräldrarnas bild, bland annat att stödinsatser och anpassningar fördröjer och att väntan på hjälp är lång. Det som skiljer åt är att skolinspektionens (2016)

granskning nämner brister i skolors dokumentation, något som inte framkommer av föräldrarna då dessa inte har insyn i verksamheten på samma sätt som skolinspektionen har. För att få en rättvisande bild av orsaker till elevers uteblivna närvaro krävs insamling av data från flera berörda urvalsgrupper, samtidigt som svaret kanske ligger i de åtgärder som ökar närvaro och välmående för dessa barn. Föreliggande undersökning riktar in sig till föräldrar vars barn har eller har haft omfattande utebliven skolnärvaro, den talar därför inte generellt om hur svenska skolan fungerar utan specifikt om fall där det inte har fungerat alls. För att få en rättvisande bild av inre förutsättningar som påverkar barn med omfattande utebliven skolnärvaro krävs ett mer slumpmässigt urval, eller en bredare insamlingsbas, via exempelvis skolinspektionen eller huvudmän som har information om omfattande ogiltig frånvaro. Många av föräldrarna i denna studie har frånvaroaanmält barnen, trots mycket hög och sammanhängande frånvaro. Ignoreras förekomsten av frånvaroaanmälan, så återfanns 5% av skolinspektionens 1700 elever med sammanhängande frånvaro om en månad eller längre i studien när den utfördes, och sammanlagt 134 respondenter hade vid något tillfälle räknats in bland dem. Om dessa 134 elever hade haft sammanhängande frånvaro under samma år, motsvarar det 8% av skolinspektionens 1700 elever.

Enkätfrågorna har en generaliserande karaktär av syftet att få en övergripande bild av föräldrarnas upplevelser av problemet. Den typen av frågor ger inte svar på vilken sorts oro som föräldern känt eller när oron uppkommit, men det ger en övergripande bild om föräldern upplever att skolan tar en förälders oro på allvar. En del frågor blev för generaliserande om framförallt skolans roll. Om resultatet hade predicerats bättre i förväg, hade frågor kring skolans och framförallt myndigheternas agerande fått vara lite mer fördjupande för att bättre kunna jämföra olika skolors arbete och kanske få större effekter i resultaten. Den här studien inkluderade svag teoretisk begåvning i inlärningssvårigheter på felaktiga grunder då svag teoretisk begåvning är en faktor som borde behandlas för sig och uppmärksammas mer i studier av alla slag. Även om någon med svag teoretisk begåvning har inlärningssvårigheter är det inte rättvisande att inkludera den gruppen med exempelvis dyslexi, då en dyslektiker samtidigt kan ha hög teoretisk begåvning. Därför borde föreliggande enkätundersökning haft en egen grupp för svag teoretisk begåvning.

De flesta skolor för numera statistik över en elevs samlade frånvaron, vilket är lättillgängligt för vårdnadshavare att ta del av. Även om frågan om frånvaro i föreliggande enkätundersökning riktar in sig efter skolinspektionens definition av en tvåmånadersperiod, kan därför föräldrarna ha använt sig av skolans egen statistik som sträcker sig under hela terminen. Om så är fallet i föreliggande studie, är det möjligt att föräldrarnas svar om den

nuvarande frånvaron utgår ifrån den totala uteblivna närvaron höstterminen 2017, då själva enkäten öppnades i mitten av december.

Det är intressant att studera var någonstans inom urvalsgruppen skillnaderna finns, exempelvis mellan de som fått en bättre fungerande skolgång och de som inte har någon skillnad i närvaron. Men när studien har en given urvalsgrupp där problemet redan finns och är stort, så blir varianserna och effekterna relativt små i resultatet. Om en större effekt behövs är en kontrollgrupp där problemet inte finns nödvändigt. När föräldrar till barn med omfattande utebliven närvaro tillhör urvalsgruppen, är det även enbart föräldrar till barn vars skolgång inte fungerar som blir respondenter. Det blir därför naturligt att upplevelsen av stöd och anpassningar från skolan inte har fungerat. Eftersom de åtgärder som har störst effekt på att öka närvaron är kopplad till skola, är det möjligt att bemötandet från skolans sida inte har fungerat i dessa barns fall. Föräldrarnas svar visar dock på en stor vilja att få en fungerande skolgång till sitt barn, och en stor frustration över att det inte fungerar.

Enkätundersökningen lyckades inte fånga upp speciellt många barn med enbart psykisk ohälsa, och som tidigare nämnts föll gruppen svag teoretisk begåvning bort. Det är troligt att dessa grupper är större, likaså är det troligt att barn med fysisk funktionsnedsättning samt inlärningssvårigheter torde vara något större än vad denna studie visar. Bara det att dessa föräldrar av någon anledning inte finns i så stor utsträckning bland de fem forum där urvalet har gjorts. Resultatet i föreliggande studie som utgick ifrån fem olika forum där problematisk utebliven skolnärvaro har stort fokus, hade inte stor skillnad i frekvensen av inre förutsättningar samt psykosociala skolfaktorer jämfört pilotundersökningen som utgick ifrån enbart en grupp där hemmasittare specifikt hade huvudfokus.

Förslag till fortsatt forskning

Funderingar som uppkom under studiens gång är hur skolornas arbete skiljer sig åt, och vad det är som gör att ett skolbyte kan leda till att ett barn går från helt frånvarande till fullt närvarande. Skolan tycks ha en viktig roll i att öka närvaron och förhindra att barn faller ur skolan och det verkar finnas stora skillnader mellan skolor. Fler studier behövs för en fördjupad förståelse av skolans roll och framförallt varför stödåtgärder och anpassningar dröjer eller helt uteblir.

Resultatet i föreliggande studien visar att särskilt begåvade barn är en stor utsatt grupp bland frånvarande elever i linje med internationell forskning, förslagsvis behövs mer nationell forskning kring dessa barn för att öka förståelsen för dem. Även fler studier kring

svag teoretisk begåvning är av intresse, då denna studie inte fångade upp dessa specifikt och även svag teoretisk begåvning är en understuderad grupp.

Referenser

- Baker, M. & Bishop, F. L. (2015) Out of school: a phenomenological exploration of extended non-attendance. *Educational Psychology in Practice*. 31(4).354-368
DOI: 10.1080/02667363.2015.1065473
- Canfield, J.P., Nolan, J., Harley, D., Hardy, A & Elliott, W. (2016) Using a Person-Centered Approach to Examine the Impact of Homelessness on School Absences. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 33, 199–205. DOI 10.1007/s10560-015-0420-6
- Crawley, E. & Sterne, J. A (2009). Association between school absence and physical function in paediatric chronic fatigue syndrome/myalgic encephalopathy. *Archives of Disease in Childhood*, 94(10), DOI: 10.1136/adc.2008.143537
- Davis, J. M. & Watson, N. (2001). Where Are the Children's Experiences? Analysing Social and Cultural Exclusion in 'Special' and 'Mainstream' Schools. *Disability & Society*, 16(5), 671-687. DOI: 10.1080/09687590120070060
- DuPaul, G. J., Weyandt, L.L. & Janusis, G.M. (2011). ADHD in the Classroom: Effective Intervention Strategies. *Theory Into Practice*, 50(1), 35-42.
DOI:10.1080/00405841.2011.534935
- Ekstrand, B. (2015). What it takes to keep children in school: a research review. *Educational Review*, 67(4), 459-482 DOI: 10.1080/00131911.2015.1008406
- El-Khoury, B.M & Sundell, K (2005). *Elevers normbrytande beteenden Resultat från 2004 års Stockholmsenkät med elever i grundskolans år 9 och gymnasiets år 2*. Forsknings- och Utvecklingsenheten. Stockholms stadsledningskontor. FoU-rapport 2005:8.
- Elliott, J. & Place, M. (1998). *Children in Difficulty: a guide to understanding and helping*. London: Routledge.
- Fried, R., Petty, C., Faraone, S.V., Hyder, L. L., Day, H., & Biederman, J. (2016). Is ADHD a risk factor for high school dropout? A controlled study. *Journal of Attention Disorders* 2016, 20(5), 383–389. DOI: 10.1177/1087054712473180
- Garry, E.M. (1996). *Truancy: First Step to a Lifetime of Problems*. Juvenile Justice Bulletin. Department of Justice, Washington, D.C. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Ginsburg, A., Jordan, F. & Chang, H. (2014) *Absences add up:How school attendance influences students success*. Attendance Works. Hämtad från

http://www.attendanceworks.org/wp-content/uploads/2017/05/Absences-Add-Up_September-3rd-2014.pdf

- Hansen, J.B. & Johnston Toso, S. (2007) Gifted Dropouts: Personality, Family, Social, and School Factors. *Gifted child today*, 30(4), 30-41. DOI: 10.4219/gct-2007-488
- Havik, T., Bru, E. & Ertesvåg, S. K. (2014). Parental perspectives of the role of school factors in school refusal. *Emotional and behavioural Difficulties*, 19(2), 131-153. DOI:10.1080/13632752.2013.816199
- Henderson, T., Hill, C. & Norton. K. (2014). *The Connection Between Missing School and Health: A Review of Chronic Absenteeism and Student Health in Oregon*. Upstream Public Health.
- Häggqvist. S. (2000). *Elevfrånvaro, ett mått på skolans arbetsmiljö och elevernas hälsa*. Arbetslivsinstitutet, arbete och hälsa. Hämtad från <http://hdl.handle.net/2077/4247>
- Ingul, J. M., Klöckner, C. A., Silverman, W. K. & Nordahl, H. M. (2011). Adolescent school absenteeism: modelling social and individual risk factors. *Child and adolescent mental health*, 17(2). 93-100
DOI: 10.1111/j.1475-3588.2011.00615.x
- Ingul, J.M & Nordahl, H.M (2013) Anxiety as a risk factor for school absenteeism: what differentiates anxious school attenders from non-attenders? *Annals of General Psychiatry*. 12(25) <https://doi.org/10.1186/1744-859X-12-25>
- Kanevsky, L. & Keighley, T. (2003). To produce or not to produce? Understanding boredom and honor in underachievement. *Roeper review*, 26(1). 20-28. DOI: 10.1080/02783190309554235
- Kearney, C. A. (2008). School absenteeism and school refusal behavior in youth: A contemporary review. *Clinical Psychology Review*, 28, 451-471. doi:10.1016/j.cpr.2007.07.012
- Kearney, C.A. & Albano, A. M (2004) The Functional Profiles of School Refusal Behavior Diagnostic Aspects. *Behaviour Modification*, 28(1), 147-161. DOI: 10.1177/0145445503259263
- King N.J., Heyne D., Tonge B., Gullone E. & Ollendick T. (2001) School refusal: Categorical diagnoses, functional analysis, and treatment planning. *Clin Psychol Psychother*. 8, 352–60.
- Lauchlan, F. (2003). Responding to Chronic Non-attendance: a review of intervention approaches. *Educational Psychology in Practice*, 19(2) DOI: 10.1080/0266736032000069938

- Martinsson, L & Reiman, E (2014) *Skola i Normer*. Malmö. Gleerups utbildning AB. (p9)
- National Institute for Health and Clinical Excellence, NICE (2007) *Chronic fatigue syndrome/Myalgic encephalomyelitis (or encephalopathy); diagnosis and management*. CG53. Hämtad från <https://www.nice.org.uk/guidance/cg53/chapter/1-Guidance#management-of-setbacksrelapses>
- Nowicki. E.A., Brown. J. & Stepien. M. (2014). Children's thoughts on the social exclusion of peers with intellectual or learning disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*. 58(4). 346–357. doi: 10.1111/jir.12019
- Odom, S.L., Collet-Klingenberg, L., Rogers, S.J. & Hatton, D.D. (2010). Evidence-Based Practices in Interventions for Children and Youth with Autism Spectrum Disorders. *Preventing School Failure*, 54(4), 275–282. DOI: 10.1080/10459881003785506
- Paige, L. Z (1997) School Phobia, School Refusal, and School Avoidance. *Children's Needs II: Development, Problems and Alternatives*. 339-347
- Pellegrini, D. W. (2007). School Non-attendance: Definitions, meanings, responses, interventions. *Educational Psychology in Practice theory, research and practice in educational psychology*, 23(1), 63-77. <https://doi.org/10.1080/02667360601154691>
- Pflug, V. & Schneider, S. (2016). School Absenteeism: An Online Survey via Social Networks. *Child Psychiatry Hum Dev*. 47(417). DOI: 10.1007/s10578-015-0576-5
- Quiroga, C. V., Janosz, M., Bisset, S., & Morin, A. S. (2013). Early adolescent depression symptoms and school dropout: Mediating processes involving self-reported academic competence and achievement. *Journal Of Educational Psychology*, 105(2), 552-560
- Reid, K. (2005). The Causes, Views and Traits of School Absenteeism and Truancy
An Analytical Review. *Research in Education*, 74(1). 59-82. DOI: 10.7227/RIE.74.6
- Reid, K. (2008) The causes of non-attendance: an empirical study. *Educational Review*, 60(4). 345-357. DOI: 10.1080/00131910802393381
- Renzulli, J.S & Park, S. (2002) *Giftedness and High School Dropouts: Personal, Family, and School-Related Factors*. Research Monograph Series. University of Connecticut Storrs, Connecticut
- Reynolds, D., Jones, D., St.Leger, S. & Murgatroyd. S. (1980). *School factors and truancy*. Out of School. New York: Wiley
- Sheldon, N. (2007). *School Attendance 1880-1939: a study of policy and practice in response to the problem of truancy*. Doktorsavhandling, Harris Manchester College, University of Oxford

- Skolinspektionen (2016). *Omfattande ogiltig frånvaro, en granskning av skolors arbete med omfattande frånvaro*. Kvalitetsgranskning, 2016 Diarienummer: 40-2015:2855.
Hämtad från
https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2016/omfattande-franvaro/omfattande_franvaro_kvalitativ_rapport.pdf
- Skolinspektionen (2016). *Omfattande ogiltig frånvaro i Sveriges grundskolor*.
Kvalitetsgranskning 2016 Diarienummer: 40-2015:2855. Hämtad från
<https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2016/langvarig-franvaro/kvantitativ-rapport-omfattande-ogiltigfranvaro.pdf>
- Skollag (SFS 2010:800). Riksdagen. Hämtad från http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- Skolverket (2018). *Vad gäller för extra anpassningar och särskilt stöd*. Skolverket. Hämtad från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/larande/sarskilt-stod-1.243296>
- Socialstyrelsen (2010). *Barn som utsätts för fysiska övergrepp*. Socialstyrelsen. Hämtad från <https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/17955/2010-3-10.pdf>
- Socialstyrelsen (2014). *Stöd till barn, ungdomar och vuxna med ADHD*. Socialstyrelsen.
Hämtad från
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19582/2014-10-42.pdf>
- Southwell, N. (2006) Truants on truancy - a badness or a valuable indicator of unmet special educational needs?. *British Journal of Special Education*, 33(2), 91-97.
- Spencer, A.M. (2009) School attendance patterns, unmet educational needs, and truancy, A chronological perspective. *Remedial and Special Education*, 30(5), 309-319 DOI: 10.1177/0741932508321017
- Stephenson, R. S. (1985). *A study of the longitudinal dropout rate: 1980 eighth grade cohort followed from June, 1980 through February, 1985*. Miami, FL: Dade County Public Schools Office of Educational Accountability.
- Strand, A-S. (2013). *Skolk ur elevernas och skolans perspektiv*. Doktorsavhandling, Hälsohögskolan, Högskolan i Jönköping.
- Sugrue, E. P., Zuel, T. & LaLiberte, T (2016) The Ecological Context of Chronic School Absenteeism in the Elementary Grades. *Children & Schools*, 38(3), 137-145 DOI: 2048/10.1093/cs/cdw020

- Veenstra, R., Lindenberg, S., Tinga, F & Ormel J. (2010). Truancy in late elementary and early secondary education: The influence of social bonds and self-control—the TRAILS study. *International Journal of Behavioral Development*, 34(4), 302–310. DOI: 10.1177/0165025409347987
- Virtanen. M., Kivimäki. M., Luopa. P., Vahtera, J., Elovainio. M., Jokela. J. & Pietikäinen, M. (2009). Staff reports of psychosocial climate at school and adolescents' health, truancy and health education in Finland. *European Journal of Public Health*, 19(5), 554–560. DOI:10.1093/eurpub/ckp032
- Winebrenner,S. (2000). Gifted students need an education, too. *Educational leadership*, 58(1), 52-56

Bilaga 1

Missivbrev

Hej,

Jag skriver en kandidatuppsats inom den vetenskapliga disciplinen Psykologi via Högskolan i Gävle. Ämnet jag har valt ligger mig varmt om hjärtat och handlar om våra barn som på ett eller annat sätt faller ur skolsystemet och benämns bland annat som "skolvägrare", "skolkare" och "hemmasittare".

Jag väljer att använda benämningen "omfattande problematisk skolnärvaro" för att lyfta bort fokus från barnet som problem och istället se på orsakerna som ligger bakom och skapar problem för barnet.

Syftet med studien är att försöka kartlägga faktorerna som kan leda till problematisk skolnärvaro. Du som förälder känner ditt barn bäst och har varit med från början. Ofta glöms föräldrarnas perspektiv och insyn bort. Vad tror du är orsaken till att ditt barn inte förmår ta sig till skolan och hur har stödet från skolan varit?

Om vi kan få en bättre bild av vad som ligger bakom frånvaron i den svenska skolan så kan vi kanske tillsammans få en mer hållbar förändring och en skola som verkligen passar alla i framtiden.

Studien tar hänsyn till grundläggande forskningsetiska principer, vilket innebär att inga personuppgifter kommer att hanteras eller lagras. Dina svar kommer endast att representera en siffra i statistiken och det går inte att härleda dem tillbaka till dig. Resultatet användas uteslutande till ett forskningssyfte.

Ditt deltagande är frivilligt och du kan självklart välja att avbryta när som helst.

Har du frågor är du välkommen att höra av dig.

Tack på förhand för din medverkan!
Johanna Iivari (johannaiivari81@gmail.com)

Handledare: Johan Willander,
Universitetslektor i Psykologi.
Examinator: Mårten Eriksson, Docent i psykologi.
Högskolan i Gävle, Akademin för hälsa och arbetsliv.

Bilaga 2

Enkät (4 sidor)

En enkätundersökning om de bakomliggande faktorer till
Problematisk Skolnärvaro

Johanna Iivari
Högskolan i Gävle

Barnets frånvaro

Jag är förälder till en

- Pojke Flicka Annat

Barnet går nu i årskurs

I vilken omfattning upplever du att ditt barn har problematisk skolnärvaro?

Skolinspektionens definition av omfattande ströfrånvaro är frånvaro som överstiger 5% av den totala undervisningstiden under en period av två månader. Här tas även hänsyn till barn som blivit sjukanmälda av dig som förälder. Stegen avser en 10-gradig procentuell ökning där 2 motsvarar 20%

1	2	3	4	5	6	7
	8	9	10			
5-10%						
						100% sammanhängande

Hur stor frånvaro har barnet haft som mest?

.....

Frånvarooanmälan

Ibland kan en förälder frånvarooanmäla sitt barn av god vilja. Den här studien vill även ha med barn som eventuellt blivit frånvarooanmält av dig, om anledningen är oförmåga att gå till skolan eller om ditt barn är sjukskriven under en längre period av samma anledning

- Jag frånvarooanmäler alltid mitt barn
 Mitt barn är/har varit sjukskriven under en längre tid
 Jag frånvarooanmäler ibland
 Nej, det är ingen idé
 Jag meddelar någon på skolan att barnet uteblir, men gör ingen sjukanmälan

När började ditt barn få en mer omfattande problematisk skolfrånvaro?

- Lågstadiet Mellanstadiet Högstadiet
Gymnasiet

Barnets behov

Vilka inre orsaker anser du har bidragit till att ditt barn har svårt att ta sig skolan?

Välj samtliga alternativ som passar in. Frågan är indelad i två grupper, en inre för barnets person med saker som inte går att påverka, samt en för yttre orsaker (Psykosociala faktorer) med saker som är lättare att förändra.

- Neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (ADHD, ADD, tourettes, autism etc)
- Fysisk funktionsnedsättning (hörselnedsättning, rörelsehinder, allergier, migrän etc)
- Psykisk ohälsa (ångest, depression, uppgivenhet, sömnproblem, OCD) *
- Särskild begåvning - skolan upplevs som för enkel (understimulans i skolan)
 - Inlärningssvårigheter - skolan upplevs som för svår
- Något annat **
- Vet ej
- Inget av ovanstående

*** Jag tror att den psykiska ohälsan är en konsekvens av bristande förståelse för barnets behov och/eller uteblivet eller otillräckligt stöd från skolan**

Svara på frågan om du har kryssat i psykisk ohälsa som en orsak. Syftet med frågan är att dela upp den psykiska ohälsan som en fristående faktor eller som en konsekvens av uteblivet stöd.

- Ja Nej Delvis Vet ej

Vilka yttre orsaker tror du har bidragit till att ditt barn har svårt att ta sig skolan?

Välj samtliga alternativ som passar in. Frågan är indelad i två grupper, en inre för barnets person med saker som hen inte kan påverka, samt yttre orsaker (sociala biten samt miljön) med saker som går att förändra..

- Kränkande behandling/mobbning av vuxen
- Kränkande behandling/mobbning av barn
- Avsaknad av vänner
- Utanförskap
- Påfrestande arbetsmiljö (högljutt, stökigt i klassrummet etc)
- Något annat **
- Vet ej
- Inget av ovanstående

**** Någon annan orsak**

Om du kryssat i något annat som orsak till frånvaro kan du, om du vill, ge ett svar här. Tänk på att frågor om skolans stöd och anpassningar kommer längre ner.

(long answer text)

.....

Jag upplever att mitt barn har en önskan om att ha en fungerande skolgång

- Ja Ja, under en lång tid men inte nu längre Nej Jag vet inte

Om skolans bemötande

Barnet har blivit erbjuden stöd i någon form i

- lågstadiet Mellanstadiet Högstadiet Gymnasiet

Jag upplever att någon på skolan står på barnets sida och vill samarbeta för att få en fungerande skolgång

Om eleven upplever en bra relation med någon på skolan minskar risken för frånvaro.

- Ja Nej

Har barnet känt sig/varit delaktig i utformningen av stödåtgärder som skolan vidtagit?

Åtgärder och lösningar har visat sig fungera bättre om barnet är delaktig i utformningen av dessa

- Ja Nej

Hur mycket stöd har skolan erbjudit barnet?

- Inget stöd alls Knappt märkbart Märkbart, men otillräckligt skolan gör allt de kan

Stödet och anpassningarna vi har blivit erbjudna av skolan har hjälpt barnet

- Ja Nej Till viss del

Skolan har erbjudit utbildning utifrån barnets nivå och förutsättningar

- Inte alls Knappt märkbart Märkbart men otillräckligt Fullt tillräckligt

Hur länge väntade skolan med att vidta åtgärder efter att de uppmärksammats om problemet?

Barn visar ofta tidigt tecken på att någonting inte fungerar i skolan. En del barn kan själv be om hjälp och stöd, och en del föräldrar uppmärksammar skolan om upplevelsen av problem. Att tidigt sätta in åtgärder för att möta barnets behov minskar risken till problematisk frånvaro.

(short answer text)

.....

Problematiskskolnärvaro hade kunnat förhindras om åtgärder sattes in tidigare

- Ja Nej Vet ej

Åtgärderna som krävs för att mitt barn ska förmå att ta sig till skolan är egentligen

- Små Det krävs lite mer Det krävs ganska mycket

- Omfattande

Vi har stöd från myndigheter/organisationer utanför skolan

Ex Socialtjänsten, familjestöd, Barn- och Ungdomspsykiatri, Magelungen, Prestationsprinsen, oneeighy och liknande

- Ja Nej Till viss del

Vi har bytt skola i hopp om en bättre lösning för mitt barn

- Ja, en gång Ja, flera gånger Nej

Föräldern

Att ha ett barn som inte klarar av att ta sig till skolan är en stark påfrestning för familjen och dig som förälder.
Hur har du själv blivit bemött?

Jag upplever det som att skolan har lyssnat på min oro gällande mitt barn

0 1 2 3 4
5
Inte alls Mycket

Jag upplever det som att skolan anser att jag känner mitt barn och att de vill samarbeta med mig

0 1 2 3 4
5
Inte alls Mycket

Jag (och den andra föräldern) kan fortfarande arbeta heltid

Linear scale 0-5

0 = En av oss är tvungna att vara hemma på heltid

5 = Absolut, barnets frånvaro påverkar inte jobb

Jag har någon jag kan prata med och få stöd av

- Ja Delvis Nej

Övrigt

Om det finns någonting du vill tillägga kan du göra det här nedanför.

(long answer text)

.....